

Waarom ontstaat waarheidsverwaarlozing?

Een media-doofpot, mediablindheid of een proces van waarheidsverwaarlozing en zelfs mythevorming is volgens mij geen vooropgezet proces waarin een kleine groep in het geheim de waarheid onderdrukt. Het is eerder een langzaam gegroeide toestand waarin mediaverhalen zichzelf blijven bevestigen en correcties consequent weinig kans krijgen.

Er lijkt immers altijd nog “waarheidswinst” te behalen. Daardoor blijven geïnteresseerde journalisten doorzoeken. Dat is op zichzelf legitiem en zelfs belangrijk. Maar in zo’n situatie is uiteindelijk niet één redacteur of één krant verantwoordelijk; het is het samenspel van routines, belangen, genres, verwachtingen en maatschappelijke emoties waardoor een bepaald beeld van de werkelijkheid verankerd raakt — zelfs wanneer de beschikbare feiten daar slecht bij passen.

De Bijlmervliegcrash vormt naar mijn mening een bijna ideaal studieobject om te laten zien hoe zo’n proces van waarheidsverwaarlozing kan ontstaan én tientallen jaren kan blijven voortbestaan.

Van overheidsdoofpot naar mediadoofpot?

Decennialang is de Bijlmerramp in het Nederlandse publieke debat ingebed geraakt in het frame van een “overheidsdoofpot”. Ministers zouden informatie hebben achtergehouden, onderzoekers zouden de waarheid hebben verdoezeld en achter de schermen zou een machtig netwerk van luchtvaartbelangen en buitenlandse geheime diensten opereren.

In talkshows, kranten, boeken en documentaires wordt die lijn regelmatig herhaald: de waarheid zou nooit volledig verteld zijn, de ramp zou een verborgen laag kennen en het officiële verhaal zou niet kloppen.

Voor mij is dat frame op zichzelf al een voorbeeld van succesvolle framing. Het voorziet namelijk in een heldere rolverdeling: daders, slachtoffers, geheimhouding en morele verontwaardiging. Het geeft betekenis aan losse feiten, vermoedens en emoties. Vooral wanneer het rechtstreeks gekoppeld wordt aan bredere maatschappelijke kwesties zoals de toeslagenaffaire of wantrouwen jegens de overheid, roept het sterke emoties op.

Maar wie jarenlang met de oorspronkelijke bronnen heeft gewerkt en later opnieuw de volledige papieren werkelijkheid doorneemt, ziet ook iets anders.

De overheid maakte fouten: verwarrende communicatie, voorlopige inzichten die later moesten worden bijgesteld, bureaucratische reflexen en soms ronduit slecht gecoördineerde woordvoering door verschillende instanties. Maar belangrijke stukken — technische analyses, vrachtdocumenten, parlementaire verhoren en

onderzoeksmateriaal — zijn uiteindelijk wel degelijk openbaar geworden en verifieerbaar voor wie de moeite neemt zich daarin te verdiepen.

Zeker onderzoekers en journalisten die hun archieven zorgvuldig hebben bijgehouden, hadden veel van de tijdelijk beperkt openbare stukken uit het Nationaal Archief al jaren in hun bezit kunnen hebben.

Het grootste probleem is daarom niet zozeer de afwezigheid van informatie, maar de manier waarop informatie in de media is gefilterd, geselecteerd en vertaald.

Daar verschuift voor mij de term “doofpot” — een term die ik overigens liever vermijd — van de overheid naar de mediawereld zelf. Niet omdat redacties bewust een geheim complot zouden organiseren, maar omdat bepaalde narratieven gekoesterd blijven worden terwijl afwijkende feiten nauwelijks nog toegang krijgen tot het publieke debat.

Sinds ongeveer 2022 zie ik bovendien nauwelijks nog noemenswaardige journalistieke zelfreflectie op eerdere berichtgeving, terwijl die reflectie wel degelijk mogelijk zou zijn.

De logica van het spektakel

Een kern van mijn analyse is dat media — in brede zin: kranten, televisie en later ook sociale media — een sterke voorkeur hebben voor dramatische, conflictgerichte en moreel geladen verhalen.

In de context van de Bijlmerramp gaat het dan bijvoorbeeld om:

- geheime lading;
- mysterieuze “mannen in witte pakken”;
- politieke verhulling;
- verdwenen recorders;
- buitenlandse geheime diensten;
- en vermoedens van bewuste misleiding.

Dergelijke elementen zijn spannend, geven houvast in de chaos van een ramp en sluiten aan bij bredere culturele gevoelens van wantrouwen tegenover overheid en grote organisaties.

Het probleem ontstaat wanneer die dramatische elementen niet meer worden ingebed in een zorgvuldig feitenkader, maar zélf het kader gaan vormen.

Zodra eenmaal het beeld van een “chemische fabriek in de lucht” is ontstaan, worden nieuwe feiten — zoals genuanceerde analyses van de lading of medische onderzoeken die geen directe causale relatie aantonen — al snel ervaren als saai, technisch, moeilijk of zelfs verdacht.

Op dat moment ontstaat een proces van waarheidsverwaarlozing: de waarheid wordt niet actief verzwegen, maar raakt systematisch ondergesneeuwd doordat spektakel, vereenvoudiging en emotionele impact het journalistieke selectieproces domineren.

De krant, documentaire of talkshow kiest dan bijna automatisch voor de meest spannende invalshoek. Correcties, nuances en relativeringen verdwijnen hooguit in een bijzin of in een later artikel dat een veel kleiner publiek bereikt.

Zelfs in 2026 kan een krant als Trouw de Bijlmerramp nog omschrijven als “een schimmige zaak”, zonder de uiteindelijke afloop of de beschikbare technische onderbouwing werkelijk mee te nemen.

De rol van herhaling en canonisering

Mediablindheid is ook een kwestie van tijd.

Verhalen worden herhaald, overgenomen, geciteerd en steeds minder kritisch bevraagd. Routetwijfels die al in de eerste week na het ongeval grotendeels konden worden weerlegd, kunnen jaren later opnieuw terugkeren in boeken, televisieprogramma's en documentaires.

Suggesties dat er “geen volledige ladinglijsten bestaan” kunnen uiteindelijk bijna feitelijke status krijgen, ook wanneer dergelijke documenten al lang beschikbaar zijn.

Zo worden onvolkomenheden uit de eerste uren en maanden na de ramp langzaam gecanoniseerd.

Door voortdurende herhaling krijgen dergelijke verhalen een eigen gewicht. Wanneer ik vervolgens probeer zulke fouten te corrigeren — bijvoorbeeld door radaranalyses, DFDR-gegevens, vrachtdocumenten en parlementaire verhoren opnieuw openbaar toe te lichten — merk ik dat correcties vaak slechts een kleine kring bereiken, of soms helemaal niet worden opgepakt.

Waarheidsverwaarlozing is daarmee niet simpelweg de afwezigheid van waarheid, maar de asymmetrie tussen wat massaal wordt herhaald en wat slechts door een beperkt geïnteresseerd publiek wordt gelezen.

De publieke canon van de Bijlmerramp wordt daardoor niet noodzakelijk bepaald door het best onderbouwde verhaal, maar door het verhaal dat het beste aansluit bij bestaande frames, emoties en de economische logica van media: kijkcijfers, clicks en dramatisch potentieel.

Institutionele blindheid en selectief geheugen

Het is nadrukkelijk niet mijn bedoeling om individuele journalisten simpelweg “fouten” te verwijten. Ik beschrijf eerder een vorm van institutionele blindheid.

Redacties, programmamakers en uitgeverijen functioneren binnen routines en verwachtingen waarin sommige perspectieven vanzelfsprekend lijken en andere nauwelijks nog ruimte krijgen.

Een technische reconstructie van een complex luchtvaartongeval, met onzekerheidsmarges, nuance en langdurige analyse, past daar slecht in. Een verhaal waarin de overheid misschien onbeholpen communiceerde, maar niet noodzakelijk kwaadaardig handelde, is minder aantrekkelijk dan een verhaal over bewuste misleiding.

Mijn ervaring is dat ik daardoor vaak niet goed pas binnen het dominante frame. Gedetailleerde technische kennis en omvangrijk archiefmateriaal vragen nu eenmaal om langere aandacht dan een gemiddelde televisieslot of krantenkolom toestaat.

Zo ontstaat selectief geheugen in de mediawereld: sommige bronnen worden voortdurend opnieuw geraadpleegd, terwijl andere vrijwel verdwijnen uit beeld.

In die zin is waarheidsverwaarlozing geen enkelvoudig besluit — “dit publiceren we niet” — maar het resultaat van talloze kleine keuzes waarbij complexiteit en tegendraadse feiten stelselmatig het onderspit delven.

De omkering van het doofpotframe

Het ironische is dat de mediablokkade zelf vaak verborgen blijft achter het verwijt van een “overheidsdoofpot”.

Zolang journalisten en commentatoren blijven herhalen dat “de overheid de waarheid verbergt”, ontstaat er minder ruimte voor zelfkritiek op de eigen selectie van bronnen, verhalen en invalshoeken.

Veel van wat tegenwoordig als “nieuw” of “eindelijk onthuld” wordt gepresenteerd, blijkt bij nader inzien al jarenlang terug te vinden in rapporten, archieven en technische documentatie — zij het in vormen die minder goed passen binnen de dramalogica van nieuws en televisie.

Sinds ongeveer 2004 is er inhoudelijk eigenlijk nauwelijks fundamenteel nieuwe informatie beschikbaar gekomen.

De cruciale vraag is daarom voor mij niet langer:

“Wat heeft de overheid verzwegen?”

maar eerder:

“Welke feiten over het onderzoek, de lading, de route en de medische onderzoeken hebben de media zelf nooit werkelijk een volwaardig podium gegeven?”

De mediadoofpot is dan niet één bewuste handeling, maar de verzamelde uitkomst van jarenlang narratief selecteren, herhalen en versterken.

De narratieve mist blijft daardoor bestaan.

Mijn website, lezingen en toekomstige boekproject functioneren in die context als een poging om die vanzelfsprekend geworden narratieven opnieuw te confronteren met:

- dossiers;
- tijdlijnen;
- primaire bronnen;
- technische analyses;
- en verifieerbare feiten.

Maar ook met begrenzing:

- wat weten we zeker?
- wat weten we waarschijnlijk?
- wat blijft onzeker?
- en welke vragen zullen mogelijk nooit volledig meer beantwoord kunnen worden?

Een bredere les voor journalistiek en publiek

De analyse van waarheidsverwaarlozing, narratieve mist en mediablokkades reikt uiteindelijk verder dan de Bijlmerramp alleen.

Zij legt een fundamentele spanning bloot tussen:

- spektakel en bewijs;
- narratief gemak en archiefcomplexiteit;
- emotionele overtuigingskracht en technische werkelijkheid.

Journalisten die zich primair laten leiden door narratieve aantrekkingskracht lopen het risico uiteindelijk gevangen te raken in hun eigen frames — zeker wanneer latere producten zoals series, documentaires en podcasts vooral voortbouwen op eerdere mediaverhalen in plaats van op primaire bronnen.

Voor de journalistiek betekent dit een ongemakkelijke uitnodiging tot zelfonderzoek:

- wie beschuldigt wie van een doofpot?
- op basis van welke bronnen?
- en hoe zorgvuldig is het eigen bronnengebruik eigenlijk geweest?

Voor het publiek, studenten journalistiek en onderzoekers biedt de Bijlmerramp daarom een concrete casus om te leren hoe claims, complottheorieën en institutionele verklaringen langs de lat van verifieerbare gegevens gelegd kunnen worden.

Een mediablokkade is pas werkelijk te doorbreken wanneer er opnieuw ruimte ontstaat voor systematische bronnenkritiek — ook wanneer de uitkomsten daarvan minder spectaculair blijken te zijn dan de verhalen waaraan men gewend geraakt is.

Voorzichtige verschuivingen

Uitdrukkelijk wil ik vermelden dat sommige media sinds 2024 en 2025 wel degelijk tekenen van heroverweging laten zien.

Onder meer De Stentor, het Algemeen Dagblad, De Telegraaf en het Noord-Hollands Dagblad hebben naar mijn indruk een voorzichtig andere toon ontwikkeld, mede onder invloed van het artikel in Historisch Nieuwsblad van 13 september 2024 en de publieke beschikbaarheid van de website:

<https://www.elal1862accidentinvestigation.nl>

Daarmee lijkt langzaam ruimte te ontstaan voor een hernieuwde blik op de oorspronkelijke bronnen, de technische reconstructie en de manier waarop narratieven rond de Bijlmerramp zich in meer dan dertig jaar hebben ontwikkeld.